

İSTANBUL
UNIVERSITY
P R E S S

Dilbilim Dergisi The Journal of Linguistics

Dilbilim Dergisi
The Journal of Linguistics,
JOL 2025, (44): 1–13

<https://doi.org/10.26650/jol.2024.1594524>

Başvuru | Submitted 01.12.2024

Revizyon Talebi | Revision Requested 10.12.2024

Son Revizyon | Last Revision Received 13.12.2024

Kabul | Accepted 23.12.2024

Araştırma Makalesi | Research Article

Açık Erişim | Open Access

Söz Dizimi-Anlam İlişkisi Üzerine Sanal Çizgi Yaklaşımıyla Bir İnceleme: Fuzûlî'nin Görüp Redifli Gazeli

A Study on the Syntax-Meaning Relationship Using a Virtual Line Approach:
Fuzûlî's Ghazel with "Görüp" Redif

Özlem Demirel Dönmez¹

¹ İnönü Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı, Malatya, Türkiye

Öz

Seçilmiş sözcüklerle kurulan bir metinde anlamı belirleyen şey cümleler, öge dizilişleri ve bu dizimin içerisinde yer alan kelime gruplarıdır. Biz bu çalışmayla bütünün içerisinde yer alan parçaların belli bir anlam eksenini esas alarak bir araya geldiği düşüncesine dayanarak dizim ve anlam arasındaki bağlantı ağlarını tespit etmeyi hedefledik. İnceleme konusu olarak gazelin tercih edilme sebebi ise divan şiirinin, belki veznin etkisiyle, bir kural ve düzen içermesi, şiirin yapısal yönünün net ve saydam olmasıdır. İncelemede, yapısal olarak şiirde geçen kelime grupları ve cümlelerin öğeleri merkeze alınarak bu yapıların dizim içerisindeki yeri esas alınmıştır. Şiire hâkim olan öğeler yüklem ve zarf-fiildir. Yüklem birleşik-fiil grubundan, zarf tümleci ise zarf-fiil grubundan oluşmaktadır. Zarf-fiil grubunun içerisinde, sevgilinin bir vasfına işaret eden sıfat tamlaması grubu yer almaktadır. Şiirin anlamı, bir sebep sonuç ekseninde gelişmektedir. Şiirde genellikle sonuç, cümlelerin başında yüklemle, sebep cümlelerin sonunda zarf tümleciyle ifade edilmektedir. Kelime grupları, kelime gruplarının öge, anlam, şahıs karşılıkları, cümlelerin öğeleri, anlam ilgileri ve sanal şekiller beş ayrı tabloda gösterilerek çalışmanın daha anlaşılır olması sağlanmıştır. Çalışmada kullanılan sanal çizgi yaklaşımı, cümlelerin öğelerinin sanal bir çizgiyle birleştirilmesi sonucu ortaya çıkan şekillerin anlamla herhangi bir ilgisinin kurulup kurulamayacağı hipotezinin ürünü olup yaklaşımın geliştirilebileceği düşünülmektedir.

Abstract

What determines the meaning in a text composed of selected words are the sentences, element sequences and the word groups within this sequence. In this study, we aimed to identify the connection networks between syntax and meaning, based on the idea that the parts within the whole come together based on a certain axis of meaning. The reason for choosing the ghazal as the subject of study is that divan poetry contains rules and order, perhaps due to the influence of metre, and the structural aspect of the poem is clear and obvious. In the analysis, the word groups and sentence elements in the poem were structurally centred and the place of these structures in the syntax was taken as the basis. The elements that dominate the poem are the predicate and gerund. The predicate consists of the compound-verb group, and the adverb clause consists of the adverb-verb group. Within the adverb-verb group, there is an adjective phrase group that refers to the quality of the beloved. The meaning of the poem develops on a cause and effect axis. In poetry, the result is generally expressed with a predicate at the beginning of the sentence, and the cause is expressed with an adverb clause at the end of the sentence. Word groups, element, meaning, individual, equivalents of word groups, sentence element, semantic relations and virtual shapes are shown in five separate tables to make the study more understandable. The virtual line approach used in the study is the product of the hypothesis whether the shapes resulting from combining the element of the sentence with a virtual line can be established in any way with the meaning, and it is thought that the approach can be improved.

Anahtar Kelimeler Söz dizimi • cümle • kelime grupları • sanal çizgi • anlam

“ Atıf | Citation: Demirel Dönmez, Ö. (2025). A Study on the Syntax-Meaning Relationship Using a Virtual Line Approach: Fuzûlî's Ghazel with "Görüp" Redif. *Dilbilim Dergisi-The Journal of Linguistics*, (44), 1-13. <https://doi.org/10.26650/jol.2024.1594524>

© This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

© 2025. Demirel Dönmez, Ö.

✉ Sorumlu Yazar | Corresponding author: Özlem Demirel Dönmez ozlem.demirel@inonu.edu.tr

Dilbilim Dergisi-The Journal of Linguistics

<https://jol.istanbul.edu.tr/>

e-ISSN: 2718-0042

Keywords

Syntax • sentence • word groups • virtual line • meaning

Extended Summary

Even though Divan poetry is a period poem at the time it was written, with certain rules, metre and its own world of symbols, it is a product of literature that can be considered a classic in that it is still readable. Classical poetry can be seen as a suitable field for linguistic research in terms of its fiction, syntax and semantic world. The syntax-meaning relationship is based on the principle that words and their places in a sentence are not random and coincidental when constructing a text or in a discourse, but are the result of a conscious choice. As revealed by linguistic approaches, it is now a known fact that structure and meaning are an inseparable whole, like two sides of a paper, and that this relationship is not accidental. The purpose of text analysis studies is to identify the invisible sides of this network of relationships and to develop new analysis approaches.

In this study, we tried to develop a new and consistent approach while trying to analyse Fuzûlî's ghazal with the rhyme "Görüp" in terms of the syntax-meaning relationship. This approach includes virtual lines and geometric shapes that emerge from their combination. In our previous studies, we called this approach "syntactic virtual line" (Demirel Dönmez, 2020, 2021). In this study, we also focused on word groups and keywords that impact meaning. In the ghazal, the word groups, the semantic relevance of the word groups, the order of the elements of the sentence, the combination of this order with a virtual line, and the shapes created by the virtual lines were determined. These findings are shown in five separate tables.

Not all of the word groups in the ghazal, but the most frequently used ones, were discussed; these are adverb-verb, compound verb, adjective phrase and indefinite noun phrase groups. The most frequently used word group in poetry is the adverb group. The subject of the action reported by the gerund is the poet/lover. The gerund also forms the rhyme of the poem and the action it reports is "to see". The adjective phrase group within the adverb-verb group contains a quality belonging to the lover. The lover sees the beauty of his beloved and expresses the states that arise in him as a result, usually with a compound verb group. In poetry, compound verb groups that convey a result in meaning and are the predicate of the sentence are usually placed at the beginning of the sentence. In other words, the poet first talks about the result and then the reason. The main theme of the poem is based on a cause-and-effect relationship. It is the lover's gaze that connects to the lover with the features that the lover sees/notices and brings the miserable lover to the top. The closest relationship between the lover and the beloved does not go beyond looking; the lover already looks at the beloved at every opportunity and sees him, but it is not easy for the lover to look at the lover. When the beloved looks at the lover, the miserable heart of the lover/poet is saved from loneliness and recovers and comes to his senses. The lover/poet hides these feelings from everyone, but his language betrays him, and even if the lover does not understand, others become aware of this love, which is a result that the lover/poet does not want, and the lover feels like he is trapped. This trap figure emerges in the poem as a pentagon by the combination of predicate and gerund imaginary lines. In the poem, the cycle experienced by the lover is explained. When we look at the virtual lines, the elements that run parallel and are limited in number in the first two couplets begin to diversify with triangles and then right-angle shapes with the 3rd couplet. In the middle of the poem, the number and complexity of figure increases. The poem ends with a pentagon in the 7th couplet. The poet first sees the beauty of the lover and becomes enchanted; his feelings deepen as he goes, and with the gaze of the lover, these feelings reach their peak and he feels satisfied. While he is at peace, he falls into a trap with the new beauty he notices in his lover, and his efforts to hide all this are in vain.

Fuzûlî creates a colourful theatre scene with his rhymed ghazals. The two heroes of this scene are the lover and the one in love, and the extras are others/strangers who appear at the end of the play and watch what is happening.

Giriş

Fuzûlî ve Divan Şiiri

Fuzûlî'nin yaşadığı hayatın zorlukları onun şair ruhunda derin izler bırakmış, bu izler de acının ve ıstırapın terennümü olarak şiirlerinde hayat bulmuştur. O platonik aşkların ve yalnızlığın şairidir.

“Fuzûlî'nin psikolojisini, eserlerine yansıyan kişiliğini etkileyen en önemli etken, onun hayatından ve yaşadığı sosyal ortamdan kaynaklanan yalnız kalmışlığıdır. O, toplumuna yabancılaşmış, toplumu tarafından ötekileştirilmiş ve gerçek bir yalnızlık yaşamıştır” (Güler, 2011, s. 105).

Fuzûlî, aşkın ıstırapını kavuşmanın lezzetine tercih eder. Sevgili onun için gerçek aşka ulaşma yolunda bir sebep, aşk ise şairlik yeteneğinin kaynağıdır: “Fuzûlî'ye göre şiirin kaynağı, yaratılıştaki gizli olan harareti, ihtiras ve aştır. Gönlün derinliklerinde gizli olan bu ihtiras ve aşk, istidadın karşısında şiir kapılarını açar” (Doğan, 1996, s. 52).

Yaşadığı coğrafya, zaman ve yalnızlık Fuzûlî'nin aşk anlayışında da etkili olmuştur. Fuzûlî'nin şiirlerinin kaynağı olan ve şiirlerinde geçen aşkın tamamen ilahi bir aşk olduğunu söyleyemeyiz. Bozkurt'un ifadesiyle, elbette ki onun şiirlerinde de kadının güzellik unsurları kullanılmıştır fakat kadın güzelliği, mutlak güzelliğin bir ışıması olduğundan bu güzellik, kaynağa ulaşma bahsinde sadece bir araçtır (Bozkurt, 2015, s. 236).

Fuzûlî'nin bu melankolik, platonik, karşılıksız ve belki mazoşist aşkının nefeslendiği ve hedeflediği yer Allah aşkıdır:

“Fuzûlî, çoğunlukla bir Hak âşığı kimliği ile nefisle mücadele edip aklı da aradaki bir engel olarak aradan çıkardığında gönülle, kalple baş başa kalma isteğini yerine getirir. Maddeden sıyrılıp mana âleminde nefsinin yok etme mücadelesinde, bazen nefsin ve aklın kontrolüne giren şair, ikiliğe düşer. Açmazlardan çıkabilmenin ve “ben”in öze dönebilmesinin yolunu ise ilahi aşkta bulur” (Karaduman, 2021, s. 327).

Divan şiiri içerisinde Fuzûlî'nin şiirini farklı kılan, gerçek bir mücadelenin eseri oluşudur. Fuzûlî'nin şiiri, onun yüreğinin sesidir. Bu nedenle klasik şiirimiz içerisinde nevi şahsına münhasırdır.

Divan şiiri, kendine özgü vezni ve mazmunları olan belli bir dönemin şiiri olup bu yönüyle kurallı ve nesnel olarak nitelendirilebilirken bir yönüyle de çağları aşarak her şairde ayrı bir renge bürünen ayrı bir ahenk ve muhteşem bir anlam derinliğiyle çeşitlilik içerir.

Tökel, Divan şâirinin, soyut niyeti, tümüyle somut ve anlaşılabilir öğeler yardımıyla anlatmaya çalıştığını ve somut olanın kırılğan tarafının soyut olanın ortaya çıkmasında bir araç olduğunu, bu araçlara takılıp kalmamak gerektiğini ifade eder (Tökel, 2007, s. 552).

Divan şiirinin özünü görebilmek için somutlaştırılmış sembolün dilini çözümlemek gerekir ancak böylelikle şairin çizdiği üç boyutlu resmi görmek mümkün olacaktır. Bu resim rengi, dokusu ve sesi olan bir tiyatro sahnesi gibi de düşünülebilir. Şiirin bir sahne tadı yaratmasında pek çok etken vardır: Sözcük seçimi, söz öbekleri, söz dizimi, ritim, çağrışımlar, kurgu ve daha pek çok şey. Bu durum dilin çizgiselliğiyle karıştırılmamalıdır, bu dilin resimde olmayan çizgiselliğine karşın tasvir edebilme özelliğinden kaynaklanır ve yazarının yeteneği ölçüsünde değer kazanır.

Divan şiirinin söz dizimi, mesajın duygusal içeriğine vurgu yaparak konuşma dilini andıran samimi bir diyalog havası yaratmaktadır (Andrews, 2006, s. 41). Aruz gibi zor bir kalıpla yazılan şiirde estetikle samimiyetin birlikteliğini sağlamak oldukça zor bir hünere sahiptir.

Gazel bir yönüyle de giriş, gelişme ve sonuç bölümü olan küçük bir kompozisyonu andırır. Bu kompozisyonda kurgu ve tasvirin önemli bir yeri vardır. Tasvir ve tahkiye bakımından divan şiirinin belli bir nizama sahip olduğunu belirten Karaköse, gazelde bir konudan başka bir konuya geçerken anahtar kelimelerle geçilecek konuya işaret edildiğini ve bu anahtar kelimelerin tasvir edilen unsurların çekirdeğini oluşturduğunu ifade etmektedir (Karaköse, 2004, s. 57).

Gazelde neredeyse her kelime özenle seçilmiş bir sembol niteliğinde olup bu sembollerin de belli bir çağrışım değeri vardır. Mine Mengi divan şiirinin çeşitlilik ve çağrışım değeri üzerinde durduğu makalesinde, şairin vermeyi hedeflediği anlamın, kelimelerle oluşturulan çağrışım alanı içerisinde odakta yer alan bir ya da birkaç kelimede bulunduğunu ve redifin bu anlamda önemli olduğunu belirtir (2001, s. 87).

Divan şiirinin anlamına nüfuz edebilmek için belli bir dizim içerisinde yer alan sözcüklerin dizim içerisindeki ilişkilerinin, çağrışımsal değerlerinin ve odakta yer alan anahtar kelimelerin tespit edilmesi gerekmektedir. Anlama işaret eden bu kelimelerin tespitinde cümlelerin öğeleri ve tekrar sıklıkları birer ipucu olarak değerlendirilebilir.

Söz Dizimi-Anlam İlişkisi

Söz dizimi, sadece sözcüklerin ve söz öbeklerinin belli bir kural içerisinde art arda dizildiği bir yapı olmayıp anlamın farklı katmanlarının şekilden şekile çeşitlendiği dilin bir varoluş şeklidir. Dilden dile değişse de her dilin bir dizimi vardır ve dil bu dizimle varlığını gerçekleştirir.

“Metin oluşturulurken farklı sözcükler arasından yaptığımız ayırım ve onları bir araya getirme şeklimiz bir seçimin sonucudur” (Fakiroğlu, 2024, s. 98). Bu seçim, anlamın da belirleyicisi olur. Seçtiğimiz sözcükleri ifade etmek istediğimiz anlama uygun olarak bir sıralamaya tabii tutarız. Cümlelerin sıralamasında da aynı durum geçerlidir. “Bir sözcüğün cümlelerin başında veya sonunda yer alması veya bir cümlelerin ifadenin ortasında veya sonunda bulunması o ifadenin anlamlandırılmasında farklılıklar ortaya çıkarmaktadır” (Çelik & Ekşi, 2008, s. 107).

Söz dizimi üzerine yapılan çalışmalar uzun süre şekil düzeyinde kalmıştır. Börekçi'nin ifadesiyle, gerek kavramların tanımlanmasında gerekse uygulamalarda biçimsel yaklaşımlar benimsenmiş; dilin doğasında var olan yaratıcılık göz ardı edilmiştir (Börekçi, 2015, s. 360).

Dilin doğasında var olan bu yaratıcılık; farklı anlam katmanları, bu anlamların dizime göre uğradığı değişim, anlam çeşitliliğinin dizimle nasıl bir ilişki içerisinde olduğu, sözcük ve söz öbeği seçiminin dizimde konumlandırılışı tespit edildiğinde görülebilecektir.

Dizim ve anlamın parçalanamayan bir bütün olarak ele alınması metnin gerçekliğini kavramamızı sağlar. 21. yüzyıl dilbilim yaklaşımlarının özünde de bu düşünce yer almaktadır. Gerek yapısal gerekse üretimsel dönüşümsel dilbilim, göstergebilim ve psikanalitik yaklaşımlar, belli bir yapının içinde var olan sözün, dilin bütünlüğü içinde çözümlenmesi esasına dayanmaktadır. Öge ve öbeklerin bütünlüğü, bütünü de öge ve öbeklerle ilişkisinin çözümlenmesiyle ancak derin anlam hakkında bir bakış açısına ulaşılabilir. Saussure bu durumu, “bir dizimin çeşitli bölümlerini birbirine bağlayan ilişkiyi ele almak yetmez; bütünü parçalarına bağlayan ilişkiyi de göz önünde bulundurmak gerekir” şeklinde ifade etmektedir (Saussure, 1985, s. 135).

Durumu karmaşıklaştırmayan basit bir bakış açısıyla, cümlelerin varlığını yargı bildiren en küçük birim esasına dayandırdığımızda temel kurucu olarak kabul edilen yüklem ve yükleme bağlı özne ve yardımcı unsurlar gibi her ögenin değerinin ayrı ayrı tespit edilmesi metnin bütünlüğüyle bağlantı kurulmadığı takdirde pek bir şey ifade etmeyecektir. Metnin bütünü çözümlenmesi ise öğelerin müstakil değeri belirlenmediği takdirde eksik kalacaktır. Başka bir ifadeyle, “Cümle içerisindeki kurucuların her biri bir başka kurucunun içine gömülüdür. Yani, kurucular arasında hiyerarşik bir yapılanma söz konusudur. Bu hiyerarşik yapılanmada cümle, kurucuların oluşturduğu büyük bir bütündür” (Gürkan, 2023, s. 2128).

Yapısal olarak tam kabul edilebilecek bir cümlemin varlığında yargı ve dolayısıyla yüklem, olmazsa olmaz kurucu öge olarak kabul edilse bile özne yükleminden daha gerçekçi bir varlık olarak karşımıza çıkar. Hangi şahsı ve kimi anlatırsa anlatsın “ben”in varlığı anlatının merkezinde yer alır. Zira eylemin ve yargının varlığı bir öznenin varlığına bağlıdır.

İmgesel, sembolik ve gerçek üçlüsünün özneye kesiştiğini, hayali ve gerçek olanın sembolikle temsil edildiğini ileri süren Lacan’a göre dil düzeyinde yaratılan gerçeklik bir anlamda öznenin gerçekliğidir (Ergül, 2002, s. 20).

Fuzulî’nin ele alacağımız iki gazelinin incelemesinde özne üzerinde özellikle durulacaktır. Öznenin şiirde var oluş şekli ve birincil olarak ilişkide bulunduğu öğelerin tespit edilmesi söz dizimi anlam ilişkisinin önemli bir parçasıdır.

Diğer önemli bir husus ise cümlede hangi öğenin ilk sırada yer aldığı ve bunun belli bir tekrara tabii olup olmadığıdır. Dilçin, şiir dilinin oluşmasında öncelemelerin belirli bir ölçüt niteliğinde olmasının yanı sıra, anlamın belirlenmesinde öncelemeleri takip eden öğelerin de dikkate alınması gerektiğini vurgular (2008, s. 42, 45).

Türkçede dizim direkt anlamla ilgili bir seçime dayanmakta olup Türkçe bize vermek istediğimiz anlama göre öğelerin yerini değiştirme esnekliğini sunar. “Cümle öğelerinin yerleri değiştirildiğinde anlama da müdahale edilmekte ve semantik açıdan yeni cümleler elde edilmektedir. Cümle öğelerinin yer değiştirebilmesi, bazı dillerde de bulunmakla birlikte öğeler Türkçedeki gibi özgür değildir” (Yılmaz vd., 2022, s. 166). Bu nedenle öğelerin dizimi anlamla doğrudan bağlantılıdır diyebiliriz.

Yöntem

Bu çalışmanın amacı, Fuzulî’nin “görüp” redifli gazelinden yola çıkarak söz dizimi-anlam ilişkisiyle ilgili tespitlerde bulunmaktır. Çalışmada parçadan bütüne gitme yöntemi kullanılmış olup sırasıyla şu aşamalar izlenmiştir:

1. Kelime grupları ve bu grupların ilişkilendirildiği şahıslar tespit edilerek bunların benzerlikleri ve anlamları üzerinde durulmuştur. Kelime gruplarının tamamı değil en sık kullanılanları esas alınmıştır. Kelime grupları inceleme kolaylığı açısından şiirde yer aldıkları sıraya uygun olarak verilmiştir.
2. Cümlemin öğeleri şiirlerde yer aldığı sıraya göre tablolaştırılarak öncelemeler ve onları takip eden öğeler ve bunların kullanım sıklığı belirlenmiştir.
3. Hangi kelime grubunun hangi cümle ve öge sıralaması içerisinde yer aldığı ve bunun bir anlam değeri olup olmadığı tespit edilmiştir.
4. Öğelerin, kelime ve kelime gruplarının kullanım sıklığı, sıralamadaki yeri ve tekrar sayısı dikkate alınarak şiirin özünü yansıtan anahtar kelime/kelimeler bulunmuştur.

Bulgular

Görüp Redifli Gazel

Kelime Grupları

Kelime grupları birden fazla kelimenin belli bir anlamı karşılamak üzere bir araya gelerek oluşturdukları yapılarıdır. Grubu oluşturan sözcükler rastgele veya tesadüfi bir birliktelik değil anlama dayalı bir bütünlük içerir. “Öbekleri oluşturan sözcükler arasındaki anlam ilişkileri iyelik, niteleme, belirtme, derecelendirme, rol yükleme ve tamamlama olarak altı alt grupta ele alınabilir” (Gökdayı, 2010, s. 23).

Bir kelime grubu başka bir grubun içinde yer alabileceği gibi kendi başına cümlelerin herhangi bir ögesi de olabilir. Dolayısıyla kelime grupları bir bakıma anlamın alt katmanını oluşturan metin kurucular olarak da değerlendirilebilir.

Fuzûlî'nin “görüp” redifli gazelinde yer alan kelime gruplarına genel olarak baktığımızda zarf-fiil, birleşik fiil ve sıfat tamlaması gruplarının en yoğun kullanılan söz öbekleri olduğu görülmektedir.

Zarf-fiil grubu: 8 zaman-zarf tümleci-ben-şair + 1 zaman-zarf tümleci-el.

En fazla kullanılan kelime grubunun zarf-fiil grubu olduğunu ve adeta şiirin iskeletini bu kelime grubunun oluşturduğunu görmekteyiz. Zarf-fiil grubunun tamamı zarf tümleci olarak kullanılmış olup zaman anlamına karşılık gelmekte ve şairin gerçekleştirdiği hareketi ifade etmektedir.

Sıfat tamlaması grubu: 3 senin-sevgili-iyelik + 1 o-sevgiliye ait-niteleme + 1 benim-şair-niteleme + 2 belirsizlik-bütünlük + 1 o-şaire ait-niteleme + 1 senin-şair-iyelik.

İlk üç beyitte genellikle sevgiliye iyelik ilgisiyle bağlanan niteleme sıfatlarının, zarf-fiil gruplarının içinde yer aldığı görülmektedir. 4. ve 7. beyitlerde ise şaire iyelik ilgisiyle bağlanmış niteleme sıfatları; arada bulunan 4. ve 5. beyitlerde ise zamanın ve mekânın tamamını ifade eden her dem ve her yan tamlamaları yer almaktadır.

Belirtisiz isim tamlaması: 3 o-gönül, kalp-nesne. Belirtisiz isim tamlamalarının üçünün de şaire ait olup gönül ve kalple ilgili kavramlardan oluştuğu görülmektedir.

Tablo 1

Kelime Grupları

Byt	ZF grubu	BF grubu	ST grubu	BİT grubu
1-1	ser-i zülf-i perîşânîñ görüp	Pây-bend oldum	Ser-i zülf-i perîşânîñ	
1-2	leb-i lâ'l-i dür-efşânîñ görüp	Nutktan düştüm	Leb-i lâ'l-i dür-efşânîñ	
2-1	ruhsârîña bakıp (bakıp ruhsârîña)	Oda yaktım		
2-2	serv-i hırâmânîñ görüp	Çarha çektim	Serv-i hırâmânîñ	Dûd-i dil
3-1		olmaz çâk çâk		Bağrım pâresin
3-2	Hil'at-i gül-gûn ile rahş üzre cevlânîñ görüp		Hil'at-i gül-gûn	
4-1			Bir zaman	
4-2	ihşânîñ görüp		1. Tutulmuş gönlüm 2. Her dem	
5-1		perişan eylerdi		
5-2	Peykânîñ görüp	Olmasaydı cem'	Her yan	
6-1		olmuştum halâs		
6-2	zülf ü zenahdânîñ görüp			
7-1		tuttuñ nihân		Hâl-i dilin
7-2	çâk-i giribânîñ görüp	fehm etti	Çâk-i giribânîñ	

Tablo 2*Kelime Grupları: Öge ve Anlam İlgisi*

Byt	İLGİ	ZF	BF	ST	BSİT
1-1	Öge	Zarf tümleci	Yüklem	Zarf tümleci / nesne	
	Şahıs	Ben-şair	Ben-şair	Sen-sevgili	
	Anlam	Zaman	Aciz, zayıf	Karmaşıklık	
1-2	Öge	Zarf tümleci	Yüklem	Zarf tümleci	
	Şahıs	Ben-şair	Ben-şair	Sen-sevgili	
	Anlam	Zaman	Aciz, zayıf	Cömertlik	
2-1	Öge	Zarf tümleci	Yüklem		
	Şahıs	Ben-şair	Ben-şair		
	Anlam	Zaman	Benzerlik, özentî		
2-2	Öge	Zarf tümleci	Yüklem	Zarf tümleci	Nesne
	Şahıs	Ben-şair	Ben-şair	Sen-sevgili	O-gönül dumanı (Şaire ait)
	Anlam	Zaman	Benzerlik, özentî	İşve	Acıyı görünür kılmak
3-1	Öge	Zarf tümleci			Nesne
	Şahıs	Ben-şair			O-kalbimin parçası (şaire ait)
	Anlam	Zaman			Parçalanma, derin acı
3-2	Öge			Zarf tümleci	
	Şahıs			Sen-sevgili	
	Anlam			Çekicilik	
4-1	Öge	Zarf tümleci	Yüklem	Zarf tümleci	
	Şahıs	Ben-şair	Dil (gönül)	O-zaman	
	Anlam	Zaman	Acı çekmek	Kısalık	
4-2	Öge	Zarf tümleci		Ben-şair	
	Şahıs	Ben-şair		Nesne	
	Anlam	Zaman		Esaret	
4-2	Öge			Zarf tümleci	
	Şahıs			O-her dem	
	Anlam			Süreklilik, zaman	
5-1	Öge		Yüklem		
	Şahıs		Tenhalık (yalnızlık)		
	Anlam		Acı çekmek		
5-2	Öge	Zarf tümleci	Zarf tümleci	Dolaylı tümleş	
	Şahıs	Ben-şair	Peykân (sevgilinin kipriği)	O-gönül	
	Anlam	Zaman	Huzur, ihtimal	Yer	
6-1	Öge		Yüklem		
	Şahıs		Ben şair		
	Anlam		Kurtuluş, şükür		

Byt	İlgi	ZF	BF	ST	BSİT
6-2	Öge	Zarf tümleci			
	Şahıs	Ben-şair			
	Anlam	Zaman			
7-1	Öge		Yüklem		Nesne
	Şahıs		Sen-şair		O-gönül hâli (şaire ait)
	Anlam		Gizleme		Aşıklık, acı çekme
7-2	Öge	Zarf tümleci	Yüklem	Zarf Tümleci	
	Şahıs	El	El	O-Şair	
	Anlam	Zaman	Ortaya çıkma	Perişanlık, dağınıklık	

Gazeldeki Cümleler

Gazelde yer alan cümlelerin tespit edilmesinde birleşik cümleye bakış açısı önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Fiilimsilerle kurulan cümleleri basit cümle olarak ele alırken hareket bildiren zarf-fiili de aynı kategoriye dahil edecek miyiz? Temel cümlelerin içerisinde yer alan yan cümleleri kendi içinde öğelerine ayıracak mıyız yoksa bir bütün olarak mı ele alacağız? Bunlar başka bir çalışmanın konusu olarak ayrıntılı bir şekilde tartışılmalı. Biz burada anlamı esas alarak fiilimsilerle kurulan cümleleri basit cümle olarak ele aldık. Yan cümleyi ise kendi içinde öğelerine ayırmadan temel cümlelerin ögesi olarak değerlendirdik.

Tablo 3

Öge Dizilişi

1.cml	Y	ZT				
1-1	Pây-bend oldum	ser-i zülf-i perîşânîñ görüp				
2.cml	Y	ZT				
1-2	Nutktan düştü	leb-i lâ'l-i dūr- eşânîñ görüp				
3.cml	Y	ZT	N	ZT		
2-1	Oda yaktım	şem' veş	cânım	Bakıp ruhsârîña		
4.cml	Y	N	ZT			
2-2	Çarha çekdüm	dûd-i dil	serv-i hırâmânîñ görüp			
5.cml	Y	DT	Ö	DT	N	ZT
3-1	Gezdürür	her yan	gözüm	eşk üzere	bağrım pâresin	hil'at-i gül-gûn ile rahş üzere cevlânîñ görüp
3-2						
6.cml	ZT	Ö	DT	Y		
4-1	Bir zaman geçmez ki	dil	tîğînden	olmaz çâk çâk		
7.cml	Y	ZT	Ö	ZT		
4-2	Açılır	her dem	tutulmuş gönlüm	ihşânîñ görüp		
8.cml	N	Ö	Y	ZT		
5-1	Gönlümü	tenhâlık	eylerdi perîşân	sînedi Olmasaydı cem' her yanında peykânîñ görüp		
5-2						

1.cml	Y	ZT		
1-1	Pây-bend oldum	ser-i zülf-i perîşânîñ görüp		
9.cml	DT	Y		
6-1	Bend ü zindân-ı gam ü mihnetten	olmuştum halâs		
10.cml	Y	ZT	ZT	
6-2	düştüm	yine	zülf ü zenahdânîñ görüp	
11.cml	ZT	Y	N	
7-1	bunca kim	tuttuñ nihân	hâl-i diliñ	
12.cml	ZT	Y	Ö	ZT
7-2	Âkibet	fehm etti	el	çâk-i giribânîñ görüp

Tablo 4

Anlam Sıralaması

Cml, byt	SONUÇ Şair / Aşık	SEBEP Sevgili	Anlam İlgisi
1.cml	Ayak bağı	Dağınık saç	görüp
1-1			
2.cml	Suskunluk	Konuşma	görüp
1-2	(sözden) Düşme	(inci) Saçmak, dağıtmak	
3.cml	Yakmak (canı)	Yüz	bakıp
2-1			
4.cml	Yükseltmek (dûd-i dil)	Uzun boy	görüp
2-2			
5.cml	Ciğer parçalarını göz yaşıyla gezdirmek	Kırmızı elbiseyle atla gezmek	görüp
3-1			
3-2			
6.,7.cml	İhsan, iyilik	Yan bakış	her zaman
4-1	(Yürek parçalanması)	(tığ)	
4-2			
8.cml	Yüreğin huzur bulması	Kirpikler	görüp
5-1	(sinede olmasaydı cem)	(peykân)	
5-2			
9., 10. cml	Zindan, esaret	Saç, çene çukuru	görüp
6-1, 6-2			
Cml, byt	SONUÇ El	SEBEP Şair / Aşık	Anlam İlgisi
12.cml	Anlamak	Yırtık yaka	görüp
7-2			

Fuzulînin “görüp” redifli gazelinin anlam ve öge dünyasının şiirin redifinde gizli olduğu görülmektedir. Şiire hâkim ögeler, zarf tümleci ve yüklemidir. İlk üç cümle yüklemle başlayıp zarf tümlecisiyle devam etmektedir. Şiirdeki anlatım, -Up zarf-fiilinin ifade ettiği ardışıklık eksenindedir. Şair önce bir şeyi görür, ardından görmüş olduğu durumun bir sonucu olarak yeni bir eylem veya duruma geçer. Bu görme eylemi bilinçli bir seçimin sonucudur. “Görmek” fark etmek, önemsemek, benimsemek anlamlarını da ihtiva etmekte olup “bakmak” eyleminden bu yönüyle ayrılır. 2. beytin 1. mısrasında kullanılan “bakıp” zarf-fiili ise seyretmek anlamında kullanılmıştır. Şiirde yer alan on iki cümleden sekizinde “görüp”, bir cümlede ise “bakıp” zarf-fiili bulunmaktadır. Geriye kalan üç cümleden 6., 9. ve 11. cümlelerin ise kendilerinden sonra gelen “görüp” redifli cümlelerle anlam bakımından bağlantılı olduğu görülmektedir.

Birinci ve ikinci cümlelerin yapı ve anlam olarak neredeyse aynı olduğu görülmektedir. Dolaşık saçlarını görünce ayağı bağlı oldum; inci saçan dudağını görünce sözden düştüm derken şair, sevgiliye ait güzellikleri yani sevgilinin güzelliğinin bir parçasını görünce ayaksız ve dilsiz kaldığını vurguluyor. Üçüncü ve dördüncü cümlelere, birinci ve ikinci cümleden farklı olarak nesnenin de eklendiğini görüyoruz: Canımı, gönül dumanını. Nesne eklenmiş olsa da temel cümle yapısı birinci ve ikinci cümleyle aynıdır: Yüzünü görüp ateşe yaktım, boyunu görüp çarha çektim. Beşinci cümleye ise nesneyle birlikte özne ve dolaylı tümleç de dahil olmaktadır. Öge sayısı eşit olmasa da ilk beş cümle aynı şekil ve anlam ekseninde devam etmektedir. Onuncu ve yedinci cümleler de bu ilk beş cümleyle aynı yapıdadır. Cümlelerin başında yer alan yüklem bildirdiği eylem, cümlelerin sonunda yer alan zarf tümlecinin gerçekleşen hareketinin bir sonucudur. “1., 2., 3., 4., 5., 7., 10.” cümleler:

SONUÇ

(YÜKLEM)

(DİĞER ÖGELER)

SEBEP

(ZARF TÜMLECİ)

On ikinci cümleyi de, başında bulunan âkibet zarf-fiilini hariç tutarsak, bu cümlelerle birlikte ele alabiliriz. Ayrıca âkibet sözcüğünün gazelin son mısrasında yer alması, sözcüğün anlamı ve gazeldeki yeri arasında bir anlam bağı oluşturmaktadır.

Gazelde, 1., 2., 3., 4., 5., 10. cümleler yüklemle; 6., 11., 12. cümleler zarf tümlecisiyle; 8. cümle nesne; 9. cümle ise dolaylı tümleçle başlamaktadır. 8. ve 9. cümlelerin şiirin ana fikrini, özünü ifade ettiğini düşünmekteyiz. 8. Cümlede, sinemdeki kirpiğinin oklarını görüp de kalbim bir/bütün olmasaydı yalnızlık gönlümü darıma- dağınık edecekti diyen şairin kendi iç dünyasını tahlil ettiğini görmekteyiz. 8. cümleye kadar yaşadığı acılar: Ayağının bağlanması, konuşamaması, canını yakması, yürek ateşinin dumanın göğse yükselmesi, gözünden ciğer parçalarının gelmesi, gönlünün parça parça olması, bu noktada, şiirin ortasında, adeta son bulur ve şairin yüreği cem olur, dinginlik ve huzura erişir. Ancak 9. cümleyle birlikte eskiye dönüş başlar; tam da huzura ermiş, keder ve eziyet zindanından kurtulmuşum der. 10. Cümleyle birlikte hem yapı hem anlam olarak eskiye (ilk beş cümle) dönüş başlar. Bu bir döngüdür, âşık bu döngünün esiri olup döngüden çıkamaz. Önce sevgiliye ait fiziksel unsurların büyüyle acı çeker, sonra çektiği acıdan zevk alır, vuslat olmasa da sevgiliye ait bir yan bakış, sevgilinin kirpiğinden süzülen bir bakış ki âşığın sevgiliye dair sahip olduğu tek şey bu bakıştır, âşığa yeter. Âşıkla sevgili arasında yaşananlar gözden öteye geçmez, o nedenle göz ve görmek merkezdedir. En sonunda ise âşık sevgiliye ait başka bir fiziksel unsuru daha fark eder, bu defa tuzak perçem ve çene çukurudur, ve aynı döngüye tekrar takılır.

Tartışma

Tablo 5

Sanal Çizgiler ve Geometrik Şekiller

Beytler	Yüklem	Zarf tümleci	Yönleri
1. beyt	Düz çizgi	Düz çizgi	Paralel
2. beyt	Düz çizgi	Düz çizgi	Paralel
2-2.	Düz çizgi	Üçgen	-----
3. beyt	Düz çizgi	Üçgen	-----
4. beyt	Üçgen	Üçgen	Zıt
4-2.	Üçgen	Dik açı	-----
5. beyt	Üçgen	Dik açı	-----
6. beyt	Düz çizgi	-----	-----
6-2.	Üçgen	Üçgen / üçgen	Paralel / zıt
7. beyt	Beşgen	Beşgen	Birlikte

Gazelde belirleyici öğeler yüklem ve zarf tümleci olduğundan sanal çizgiler sadece bu öğeler üzerinden oluşturulmuştur. Çizgilerin birleşmesi sonucu ortaya çıkan geometrik şekillerle anlam arasında bir ilgi kurulabileceği görülmektedir. 1. ve 2. beytlerde çizgiler paralel ilerlerken anlamın da benzer olduğu görülmektedir. 2. beytin 2. mısrası ve 3. beyitte yüklem düz çizgi şeklinde ilerlerken zarf tümlecini üçgen şeklinde olduğu görülmektedir.

4. beyte kadar belli bir düzen içinde ilerleyen çizgiler 4. beyitten sonra iç içe geçmeye başlar ve karmaşıklaşmaya başlar. 6. beytin 1. mısrasında bir sakinlik 2. mısrasında ise zıt yönleri bakan bir üçgen ile aynı yöne bakan iki üçgen görülür. 6. beytin anlamına bakıldığında, şairin iç dünyasına yönelmesi sonucu bir karmaşanın başladığı görülmektedir.
7. beyitteki beşgen ise direkt anlamla bağlantılıdır. Adeta bir tuzak veya kapalı bir kutuya benzer. Şair sevgisini onca zaman gizlemiş olduğu hâlde başkalarının onun perişan hâlden anladığını belirtir, bu âşık/şairin istemediği bir durum olup kendi hâl dili onu ele verir ve tuzağa düşer.

Sonuç

Fuzûlî'nin "görüp" redifli gazelini yapı ve anlam ilişkisi bakımından ele aldığımız bu çalışmanın neticesinde şu verilere ulaştığımızı söyleyebiliriz.

1. "Görüp" redifli gazelde anlam ve yapı arasındaki ilişki net bir şekilde görülmektedir. Cümlelerin öğelerinin sıralaması, kelime gruplarının konumu direkt anlamla bağlantılıdır.
2. Şair birleşik fiil gruplarında sonucu verir, bu öğe olarak kurallı cümlelerde cümlelerin sonunda yer alan ve yargı bildiren yüklemidir. Ancak şiirde genellikle cümlelerin başında yer alır yani şair anlama sondan veya sonuçtan başlar zira şiirin yazılma sebebi de bu sonuç/sonuçlardır.
3. Sebep kelime grubu olarak zarf-fiil gruplarıyla, öğe olarak zarf tümleciyle ifade edilir. Sebep zaman bildirmektedir. Şairin içinde bulunduğu hâl, belli bir şeyin gerçekleşme zamanının sonucudur.
4. Zarf-fiil grubunun içinde ise sevgilinin bir özelliğini ifade eden sıfat tamlaması grubu yer alır. Zamanın içine yerleştirilmiş nitelik olarak ifade edebiliriz. Bu nitelik sıradan olmayıp sevgiliye aittir ve aslında her şeyin sebebidir.
5. Anahtar sözcüklerden birincisi "görüp" redifidir. Şiirin merkezinde yer alan, sonucun sebebini yöneten zamanı, zamanın içinde yer alan ve sonucun bir basamak daha derindeki sebebini kapsayan, sevgilinin

niteliğini ve sevgiliyi de içine alan, anlam olarak bakmaktan öte bir farkındalık barındıran “görmek” eylemidir. Bu sözcük şairin/âşığın içinde sakladığı platonik aşkın da delilidir. Âşığın sevgiliye en yakın olduğu ve huzur bulduğu an, sevgilinin bakışının âşığa değdiği andır. Âşık sevgiliye her zaman bakmakta ve onun güzelliğiyle hâlden hâle düşmektedir ancak sevgilinin bakışı o kadar cömert olmayıp sınırlıdır. Âşık ve sevgili arasındaki yakınlık da bundan ibarettir. Bu durum, şiirde anlatılan aşkın, platonik, belki de karşılıksız olduğunu göstermektedir.

6. Şiirin ikinci anahtar kelimesi 2. beyitte geçen “göz” sözcüğüdür. “Göz” sözcüğüne, 2. beyitteki anlamından öte, şiirdeki paralelliğin bozulduğu ve şairin iç dünyasının anlatılmaya başlandığı 4. ve 5. beyitlerde geçen tîg/yan bakış ve peykân/kiprik sözcüklerini, şiirin tamamına hâkim olan “görüp” redifiyle birlikte düşündüğümüzde ulaşıyoruz.
7. Gazelde hem zarf-fiildeki hem de birleşik fiillerdeki yani yüklemdeki eylemi gerçekleştiren şair/âşıktır yani özne şair/âşıktır ancak öznenin eyleminin sebebi sevgilidir. Sevgili ve ona ait unsurlar öge olarak nesne olsa da aslında sevgili, öznenin öznesi konumundadır.
8. Şiirdeki öğelerin sıralaması esas alınarak oluşturulan sanal çizgilerin oluşturduğu geometrik şekillerin anlamla ilişkilendirilebileceği görülmektedir: İlk iki beyitteki paralel çizgiler ve anlamın senkronizasyonu; öge sayısının artmasıyla ortaya çıkan üçgenler ve anlamın çeşitlenmesi; son beyitteki beşgen ve anlamın tuzağa işaret etmesi örnek olarak verilebilir.

Görüp Redifli Gazel

1. Pây-bend oldum ser-i zülf-i perîşânîñ görüp
Nutktan düştüm leb-i lâ'l-i dür-efşânîñ görüp
2. Oda yaktım şem'veş cânım bakıp ruhsârîña
Çarha çektim dūd-i dil serv-i hırâmânîñ görüp
3. Gezdürür her yan gözüm eşk üzre bağrım pâresin
Hil'at-i gül-gûn ile rahş üzre cevânîñ görüp
4. Bir zaman geçmez ki dil tîğiñden olmaz çâk çâk
Açılır her dem tutulmuş göñlüm ihsânîñ görüp
5. Göñlümü tenhâlık eylerdi perîşân sînede
Olmasaydı cem' her yanında peykânîñ görüp
6. Bend ü zindân-ı gam ü mihnetten olmuştum halâs
Âh kim düştüm yine zülf ü zenahdânîñ görüp
7. Ey Fuzûlî bunca kim tuttuñ nihân hâl-i diliñ
Âkibet fehmetti el çâk-i giribânîñ görüp

Hakem Değerlendirmesi	Dış bağımsız.
Çıkar Çatışması	Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.
Finansal Destek	Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer Review	Externally peer-reviewed.
Conflict of Interest	The author has no conflict of interest to declare.
Grant Support	The author declared that this study has received no financial support.

Yazar Bilgileri	Özlem Demirel Dönmez
Author Details	¹ İnönü Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı, Malatya, Türkiye 0000-0003-1965-2554 ozlem.demirel@inonu.edu.tr

Kaynakça | References

- Andrews, W. G. (2006). *Şiirin Sesi Toplumun Şarkısı*. Çev.: Tansel Güney, İletişim Yayınları.
- Bozkurt, K. (2015). Bâkî, Fuzûlî, Şeyhülislâm Yahyâ ve Nedîm Divanlarında Haz Kavramı. *Electronic Turkish Studies*, 10(4), 215-256.
- Börekçi, M. (2015). Söz Dizim Kuramları Bağlamında Türkçe Söz Dizimi. *Electronic Turkish Studies*, 10(16), 355-370.
- Çelik, H., & Ekşi, H. (2008). Söylem analizi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 27(27), 99-117.
- Dönmez, Ö. D. (2020). Sözdizimsel Sanal Çizgi Yaklaşımıyla Nevî'nin Üç Gazeli Üzerine Uygulamalı Bir İnceleme. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 8(25), 105-122.
- Dönmez, Ö. D. (2021). Söz Dizimsel Sanal Çizgi Yaklaşımıyla Nâbî'nin Gelür Gider Redifli Gazeli Üzerine Bir Okuma Denemesi. *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, 7(3), 640-658.
- Dilçin, C. (2008). Stilistik Açıdan "Öncelemeler" ve Fuzulî'nin Şiirlerinde "Yüklem Öncelemesi". *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 41-94.
- Doğan, M. N. (1996). Fuzûlî'nin Poetikası. *İlmi Araştırmalar*, (2), 47-72.
- Ergül, H. (2002). Ötekinin Söylemi ya da Öznenin Lacancı Algılanışında Dil. *Kültür ve İletişim*, 5(10), 10-34.
- Fakiroğlu, O.T. (2024). Language Use: A Study on the Differences Between Scientific Texts, Non-Scientific Texts and Oral Expression. *International Journal of Language and Education Research*, 6(1), 96-111.
- Gökdayı, H. (2010). Türkiye Türkçesinde Öbekler. *Turkish Studies*, 5(3), 1297-1319.
- Güler, Z. (2011). Fuzûlî'nin Divanına Sosyal Psikoloji Açısından Bir Bakış (Ötekileştirilmiş Fuzûlî). *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (7), 85-106.
- Gürkan, D. Ö. (2023). Üretici Dönüşümsel Dilbilgisi Kuramına Göre Cümle Kurucuların İşlevleri. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 7(3), 2126-2135.
- Karaduman, R. (2021). Nefs, Akıl Ve Gönül Kavramlarını İd, Ego, Süpereo Bağlamında Okuma Denemesi: Fuzûlî Divanı Örneği. *Kocatepe İslami İlimler Dergisi*, 4(2), 312-328.
- Karaköse, S. (2004). Divan Şiiri Gazellerinde Tasvir ve Tahkiye. *İlmî Araştırmalar*, (18), 45-59.
- Mengi, M. (2001). Divan Şiirinde Teda'idten Tenevvü'e ya da Çağırışından Çeşitlemeye. *İlmi Araştırmalar*, (11), 75-88.
- Saussure, F. (1985). Genel Dilbilim Dersleri. Çev.: Berke Vardar. Birey ve Toplum Yayınları.
- Tökel, D. A. (2007). Divan Şiiri'ne Modern Metin Çözümleme Yöntemlerinden Bakmak. *Electronic Turkish Studies*, 2(3), 535-555.
- Yılmaz, K. (2022). Türkçenin Söz Dizimi Matematiği. *Dil Araştırmaları*, 16(30), 157-167.